

JOSEPH CAMPBELL'İN MİT TEORİSİ*

Yazan: Robert A. SEGAL

Çeviren: Kürşat ÖNCÜL**

Mitler üzerine yazan bir diğer üretken yazar da, daha önce Sarah Lawrence Koleji'nde görev yapmış karizmatik bir öğretmen olan Joseph Campbell'dir. Campbell'in mit üzerine yapmış olduğu çalışmalar muhtemelen diğer bütün mitologlarınkinden çok daha geniş çapta okunmuştur. Jung gibi, Campbell'in de insan konulu bilimlerdeki etkisi, sosyal bilimlerdekinden daha büyüktür ancak sosyal bilimciler Campbell'in mitlere yaklaşımını neden sevmezler?

Campbell'in bütüncesinden (corpus) bir tasviri ele alalım. Campbell, ilk kez 1949'da yayınlanmış olan *Binbir Suratlı Kahraman*'da (The Hero with a Thousand Faces), monomit terimi ile (James Joyce'nin *Finnegans Wake* isimli eserinden ödünç alınmış olan bir terim) ne demek istediğini anlatmaktadır. "Monomit", muhtemelen standart kültürlerarası kahraman yapısını anlatmak için kullanılan bir terimdir. Campbell, bir dipnotta Otto Rank'ın *Kahramanın Doğumu Miti* (The Myth of the Birth of the Hero, 1909) adlı eserinden bahsetmiş olmasına rağmen, kahraman kalıbının ele alındığı daha eski tarihli akademik çalışmaların, örneğin Johann Georg von Hahn'ın on dört kahramanın biyografilerini esas alan "Aryan Expulsion and Return Formula" (1876) eseri, ya da Lord Raglan'ın ilk kez *Forklore*'de (1934) bir makale olarak ve hemen ardından *The Hero* ismiyle (1936) genişletilmiş bir kitap halinde yayınlanmış olan "The Hero of Tradition" adlı önemli çalışmasının isimlerine yer vermemiştir. Raglan'ın kahraman modeli, belli başlı Hint-Avru-

palı ve Sami kahramanlarının hayatlarında yer alan yirmi iki klişeleşmiş biyografik ayrıntıdan oluşmaktadır. Yirmi bir kahramanın (Oedipus, Theseus, Perseus, Moses, Arthur vs.) yaşamlarından çıkarılmış olan bu ayrıntılara, "Annesi sadık bir bakiredir", "Gebe kalınan koşullar olağan dışıdır", "Doğumunda, çoğu kez babası tarafından olmak üzere, kendisini öldürme girişimi gerçekleşir" ve "Uzak bir memlekette üvey ebeveynler tarafından büyütülür" dahildir. Ancak Campbell'in çalışmalarının sıkıntısı, bibliyografik ihmaller değildir.

Campbell çok sayıda mit ve efsaneden irili ufaklı parçaları esas alan karma bir kahraman modeli kurmaktadır. Hiçbir efsane edebi açıdan analiz edilmez. Campbell, modelde yer verilen her bir unsur için birkaç örnek göstermektedir. Modeldeki unsurlardan birine Campbell tarafından "Balınanın Karnı" (The Belly of the Whale) adı verilmektedir. Campbell, yutulan birkaç hikaye kahramanı örneğinden, mesela Küçük Kırmızı Başlıklı Kız'ın kurt tarafından yutulmasını alıntı yapmaktadır. Öncelikle Kırmızı Başlıklı Kız erkek değil, kadın kahramandır; öyküsü bir mit değil (monomit gibi), peri masalıdır; onu yutan da balina değil, kurttur. Bire bir yalnızca iki adet balina vakasından alıntı yapılmıştır; bir Eskimo masalı olan Hilekar Kuzgun ile, Tevrat'taki Yunus vakası. Campbell'in kahraman modelinin bu unsuru üzerine yaptığı dört sayfalık tartışma şöyle başlar: "Büyülü eşiğin açıldığı geçidin yeniden doğum alemine bir geçiş olduğu fikri, tüm dünyada, ba-

* Dundes, Alan (Ed.) (1984), *Sacred Narrative, Readings in the Theory of Myth*, London: University of California Press.

** Pamukkale Üniv. Fen-Edebiyat Fakültesi T. Dili ve Edebiyatı Araştırma Görevlisi

linanın karnı şeklindeki rahim görüntüsüyle simgelenmektedir.” Balinanın karnı görüntüsüne iki örnekten yola çıkılarak nasıl “dünya çapında” denebilir ki? F 911 A, Yunus: Balık (veya su canavarı) adamı yutar, ayetinin ardından gelen ayetlere bakarsak, dünya çapında bir genellemeye rastlamayız. Mesela Sahra’nın güneyindeki Afrika ya da yerli Avustralya’dan hiç alıntı yoktur. Daha önce hiç balina görmemiş halkların “balinanın karnındaki” kahramanın maceralarını anlatan geleneksel mitleri olur mu? Olacak şey değildir. Campbell Ayetler Dizini’ne başvurmamıştır. Çoğu evrenselci gibi, o da evrenselliği belgelemekle uğraşmak yerine, sadece iddiasını yapmakla yetinmektedir. Bu, sadece Batılı kültürlerden alınan verilerle insan konulu bilimlerdeki insanın doğası hakkında kaygısızca konuşan, hepsi birbirinin aynı ruhlardan bu kadar hoşlanmasının bir sebebidir. Yunus’un hikayesini bilen herkes, Campbell’in balinanın karnının dünya çapında bir imge olduğu iddiasını benimseyebilir. Bütün insanlığın ortak mitler ve mecazları paylaştığını düşünmek şüphe yok ki teselli vericidir, ancak uygulamalı gerçekler böyle bir yanıl-samayı desteklememektedir.

Campbell’in mit hakkındaki genel-
leştirmeleri somutlaştırılmıyorsa, öğrenciler onun çalışmalarını neden göz önünde bulundurmamak zorundadır? Çünkü o mitolojiyi halka sevdiren çok meşhur bir kişidir. Akademi dışında büyük bir takipçi güruhunu kendine çekmekte ve hatta bazı üniversite öğrencileri bile onun evrenselci yaklaşımını merakla izlemektedir. Bundan dolayı, onun mit teorisi üzerine yapılmış olan bir değerlendirme yer verilmiştir. Louisiana Eyalet Üniversitesi, Dini Araştırmalar Bölümü’nden Robert A. Segal, Campbell’in çalışması üzerine bir eleştiri yazmıştır. Orijinal denemenin ismi “Joseph Campbell’in Mit Teorisi: Çalışması Üzerine Bir İnceleme Denemesi”dir. Okuyucular kendileri için Campbell’in yazılarına başvuru-

rup, yaklaşımının geçerliliği ve yararlılığı hakkında kendi hükümlerine varmak isteyebilirler. Segal’ın mit hakkındaki diğer yazıları için, “Mitolojiyi Savunmak İçin: Çağdaş Mit Teorilerinin Tarihi”, Akademi Yıllıkları 1 (1980), 3-49. sayfalara bakınız. Kahraman modeli hakkındaki geniş akademik literatüre dair daha fazla referans için ise Alan Dundes’in *Interpreting Folklore’nin* (Bloomington, Ind., 1980) 223-261. sayfalarında yer alan “Kahraman Modeli ve İsa’nın Hayatı” isimli makalesine bakınız. (A. Dundes)

Bir Navaho mitinin metni olan *Where the Two Came to Their Father’in* 1943 yılında yapılan yayını (Campbell, 1943), Bollingen Dizisi’nin ilk çalışmasına yorumuyla katkıda bulunan Joseph Campbell’in mit üzerine yaptığı ilk çalışma olarak yerini almıştır. Mythic Image’nin 1974 yılında yapılan yayını (Campbell, 1974), hem Bollingen Dizisi’nin yüzüncü ve sonuncu çalışması, hem de Campbell’in ister sonuncu olsun ister olmasın, mit üzerine yaptığı en mükemmel çalışma olarak damgasını vurmuştur. Arada geçen otuz yılda Bollingen Dizisi’ne dahil çeşitli kültürel konular, ama hepsinden önemlisi mit ve din üzerine olan doksan sekiz çalışma daha yayınlanmıştır. Aynı süre içerisinde Campbell, yine hepsi mit üzerine olan dört kitap yayınlamıştır. En popüler kitabı, en temel mitler olarak gördüğü kahraman mitlerinin bir analizi olan *The Hero with a Thousand Faces* (1949) olmuştur. Dört ciltlik *The Masks of God* (1959-68) kitabında ilkel, Doğulu, Kuzeyli ve “kreatif” mitolojinin izini sürmektedir. Bir denemeler koleksiyonu olan *The Flight of Wild Gander* (1969) ve bir genel dersler dizisi olan *Myths to Live By* (1972), ana temaları açıklama vazifesi gören daha küçük çaplı çalışmalarıdır. Mit benzeri *Finnegans Wake*’de (1944) “İskelet Anahtar” yazısıyla yaptığı yardımcı yazarlığın yanında Campbell, başta Heinrich Zimmer’in yazıları

(Campbell, 1946-55) ve Eranos-Jahrbücher'in seçme yazıları (Campbell, 1954-64) olmak üzere birçok çalışmaya editörlük yapmıştır. Tüm bu gayretlerin ortak yanı yalnızca konuların mite dair olması değil, aynı zamanda genel olarak Jung-çu bir yaklaşıma başvurulmasıdır; bu yaklaşım tarzı, adı Jung ekolüyle birlikte anılan pek çok yazarın da bulunduğu ve gerçekte adını Jung'un inzivaya çekildiği İsviçre köyünden almış olan Bollingen Dizisi'nce de, hiç de rastlantı sonucu olmaksızın paylaşılmaktadır.

The Mythic Image'daki mitlere bakış açısı Campbell'in geçmişteki yaklaşımından hiçbir farklılık göstermemiş ve bu yaklaşım metodu ilk kitabından beri temelde hiçbir değişikliğe uğramadan devam etmiştir. The Mythic Image'nin farklı yönü, sanatsal yönüdür. Campbell'in kariyeri boyunca sözel olarak anlattığı temaların aynısını, görsel olarak anlatmaktadır. Görsel olmakla birlikte Campbell'in ömür boyu savunduğu görüşlerin bir özeti niteliğinde olduğundan dolayı, ele alınmasının en uygun yolu, bu görüşlerin göz önünde bulundurulması gibi görünmektedir.

Campbell tüm yazılarında, kulak verildiği takdirde çağdaş insanı umutsuzluktan kurtarabilecek tam bir aydınlanma sunmaktadır. Campbell bu aydınlanmayı tutkuyla, ama aynı zamanda tevazuyla sunmaktadır, zira bu yeni bir şey değildir. İlkel ve eski insanın bilgeliğidir ve bulunacağı yer de, çağdaş insanın yanlış anladığı için körlükle göz ardı ettiği mitlerdir. Doğru anlaşıldıkları takdirde, insanı manevi felaketten kurtarabilirler.

Myths to Live By'dan alınan aşağıdaki metin, Campbell'in mesajını en iyi şekilde yakalamaktadır:

Artık her yerdeki bütün büyük medeniyetlerin halkları, kendi sembolik şekillerini edebi yönden yorumlama eğilimine girmiştir... Bununla birlikte, günümüzde böyle iddiaların anaokulu eğitimiyle sınırlı birisi tarafından bile ciddi-

ye alınması artık mümkün değildir. İşte burada ciddi bir tehlike söz konusudur. Zira sadece kendi sembollerini edebi açıdan yorumlamak halkların takip ettiği yol olmakla kalmamış, aynı zamanda böyle edebi açıdan okunan simgeler, ait oldukları medeniyetlerin ve bunların manevi düzenleri, birlikleri, devamlılıkları ve kreatif güçlerinin de destekleri olmuştur. Mitolojik temelli eski tabularımızın kendi çağdaş bilimlerimiz vasıtasıyla rahatsız edilmesiyle birlikte, medeni dünyanın her yerinde ahlaksızlık ve suç olayları, akıl hastalıkları, intiharlar ve uyuşturucu bağımlılıkları, yıkılan yuvalar, sokak çocukları, şiddet, cinayet ve umutsuzluk hızla artmaktadır... Vicdan sahibi öğretmen... önce medeniyetimizin destekleyici mitlerine mi, yoksa ilminin "gerçekleştirilmiş" hakikatlerine mi bağlı olmalıdır? Bu ikisi taban tabana zıt mıdır?... Şimdi, eski moda unsurlarını eleştirirken gerekliliklerini yanlış yansıtip hor görmeyecek şekilde, *bilimsel olarak* mitlerin yaşamı destekleyen doğasını anlamamızın mümkün olup olmadığı sorusunu sormalıyız... Geleneksel olarak... mitsel varlıklar ve olaylara gerçekler olarak bakılır ve böyle öğretilirler... Gerçi bu hikayeler tarihi gerçeklerin bildirileri değil, sadece tarihe yansıtılmış olan hayali epizotlar olarak yorumlandığında... kazanç belirgin hale gelir; yani, yanlış olsalar ve hakiki tarihin kayıtları olarak görülmeleri reddedilse de, evrensel itibar gören böyle mitsel hayal gücü ürünleri aklın gerçeklerini temsil etmelidir... Freud'un görüşüne göre mitler, psikolojik hayal düzenine aittir... Kanaatince, her ikisi de bebeklik dönemindeki ensest isteklerin bastırılmasının birer göstergesidir... Ve bu yüzden Frazier gibi Freud da mit, büyü ve din dünyalarını olumsuz bir şekilde; çürütülecek, aşılacak ve nihayetinde yeri bilim tarafından alınacak yanlışlıklar olarak yargılamıştır... Tamamen farklı bir yaklaşım da Jung tarafından ortaya konmuş olup, onun görüşüne göre mito-

lojideki söz sanatları olumlu, hayat verici amaçlara hizmet etmektedir... Bize resim dilinde, varlığı kabul edilip hayatlarımızla bütünleştirilmesi gereken ruhsal güçleri anlatmaktadırlar; o güçler ki, insan ruhunda daima ortak olmuş ve insanın binyıllar boyu evrimleşirken geride bıraktığı türlerin irfanını temsil eder. Dolayısıyla, daha ziyade dış dünya ile ilişkili olan bilimsel bulgular tarafından yerlerinden edilmemişlerdir ve asla edilemezler de... (1972, 8-13)

Özetle, Campbell'in iddiaları şunlardır: 1) çağdaş toplumun kargaşa içinde olduğu; 2) kargaşanın nedeninin çağdaş insanın, hayatı manasız bulması olduğu; 3) çağdaş insanın hayatı manasız bulmasının, hayata anlam kazandıracak yegane unsur olan mitlerden yoksun kalmasından kaynaklandığı; 4) çağdaş insanın mitlerden yoksun kalmasının, çağdaş insanı neredeyse tamamen tanımlayan inanç olan bilimin, edebi açıdan alınmış olan mitleri çürütmüş olmasından kaynaklandığı; 5) bununla birlikte, mitin gerçek anlamının birebir değil, sembolik olduğu; 6) mitin sembolik manasının psikolojik olduğu; 7) mitin psikolojik manasının Jungçu olduğu; 8) sembolik, psikolojik ve Jungçu tarzda okunduğu takdirde, mitin bilimle uyumlu olduğu ve çağdaş insanın bunu kabul edebileceği; 9) kabul edildiği takdirde de, mitin hayata anlam kazandırdığı ve böylelikle toplum huzurunu yeniden sağlayabileceği.

Bu iddiaların her birini sırayla incelemek yararlı olur. Campbell'in ilk sözüne göre, modern toplum kargaşa içindedir. Delil olarak da şunu göstermektedir: "...ahlaksızlık ve suç olayları, akıl hastalıkları, intiharlar ve uyuşturucu bağımlılıkları, yıkılan yuvalar, sokak çocukları, şiddet, cinayet ve umutsuzluk hızla artmaktadır." Modern toplumda gerçekten de artan bir kargaşa durumunun söz konusu olduğunu farz edelim. Campbell, ikinci sırada, bunun nedeninin çağdaş insanın yaşadığı anlamsızlık hissi oldu-

ğunu belirtmektedir. Bununla birlikte, insanların mitlere inandığı ve böylelikle muhtemelen anlamsızlık yaşamamış olduğu çağlara da aynı ölçüde, belki de daha fazla kargaşa hakim olmuştur. O halde, neden mevcut kargaşanın sebebi insanın varoluşuna dair sıkıntısı olsun? Kargaşa toplumsal olduğuna göre, toplumsal bir sebebinin olması daha muhtemel değil midir? Sebebin olağan olmak yerine yüce olduğunu varsaymanın bir manası var mıdır? Olsa bile, bu kadar yüce bir sebep ile bu kadar sıradan bir sonuç arasındaki ilişki tam olarak nedir? Campbell bu soruların hiçbirine yanıt sunmamaktadır. Sadece sebep-sonuç ilişkisini olduğu gibi almaktadır.

Campbell bir sonraki iddiasında, insanın yaşamı anlamsız bulmasının, mitlerinin olmamasından kaynaklandığını savunmaktadır. O halde Campbell neden sadece mitleri ön plana çıkarmaktadır? İnsanın derdi, mesela ayinlerin ya da genel olarak dinin eksikliğinden kaynaklanıyor olamaz mı? Mitler tek başına anlam sağlarlar mı?

Doğruluk payının artması için Campbell, mitlerle ayinler arasında ilişki kurmakta ve genellikle mitlerle dini birbirine bağlamaktadır. Söylediklerine bakılırsa, ayinler "mitlerin yaşanmış halleridir ve kişi, ayine katılmak suretiyle mite de katılmakta ve dolayısıyla kendi ruhu içerisindeki münasip yapı ve ilkeleri etkinleştirmektedir. Bir çeşit ayin eylemi olmadan, kişinin sistemin etkin tarafına ulaşma gayreti bütünüyle boşa çıkar..." (Kisly 1976, 75). Ayinler, mitlerle yakından ilişkili olmalarına rağmen, hala sadece manayı barındıran mitleri aşılamanın bir yoludurlar. Alternatif ayin görüşleri mevcut olduğundan dolayı (örneğin William Robertson Smith [1889] için mit ayine hizmet eder, tersi olmaz; Mary Douglas'a [1966, 1970] göre ise, hayata anlam veren mit değil, ayindir), Campbell'in ayini mitin astı olarak kabul etme fikri kanıt gerektirmekte ve o da bunu sunmamaktadır.

Genel olarak dinde de ayinle aynı durum söz konusudur: Campbell bunu tipik olarak mite bağlamakta, ancak mitin alt kademesinde tutmaktadır. Çağdaş insanın umutsuzluğu, dini bütün olarak kaybetmekten değil, yalnızca miti kaybetmekten kaynaklanmaktadır. Yine alternatif din görüşleri mevcut olduğundan dolayı (örneğin Mircea Eliade'ye [1959] göre hayata anlam veren sadece mit değil, dinin bütünüdür), Campbell kendi görüşünü kanıtlarla desteklemelidir, ancak yine bunu yapmamaktadır.

Campbell'e göre çağdaş insanın mitlerinin olmaması, bilimin bunlara edebi açıdan inanmayı imkansız kılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü birebir alınan mit, ilkel bilim; gerçek dünyanın zamanı geçmiş, doğaüstü bir şekilde izahatı demektir. Bununla birlikte, bizzat Campbell, mitleri hiçbir şekilde doğaüstü unsurlar içermeyen temalar ve ideolojiler olarak kabul etmektedir; örnek olarak Amerika sınırı miti, Aryan egemenliği miti ve Marksizm. Dolayısıyla bu mitler bilimle uyumlu değil midir? O halde neden çağdaş insan için doğaüstü unsurlar içeren mitlere edebi alternatifler teşkil edemezler? Campbell bu soruya cevap vermemektedir.

Yine de, bütün mitlerin doğaüstü unsurlar içerdiğini ve bundan dolayı bilimin bunların birebir kabulünün önüne geçtiğini farz edelim. Bu, tanıdık bir durumdur ve klasik açıklamasını Rudolf Bultmann'da (1953, 1958) bulmaktadır. Campbell bu görüşü çekinmeden dile getirmektedir: "O zaman şunu soralım: Modern bilimin ışığında (edebi yönden alındığında) hatalı, felsefi açıdan yanlış, saçma, hatta resmen delice kabul edilmesi gereken bir mitolojik görüşün ne değeri ya da anlamı olabilir?" (1969, 126).

Çağdaş insanın bilimsel bakışına göre makul olabilmesi için, mitin sembolik olarak yorumlanması gerekmektedir. Ne var ki Campbell, sembolik yorumu

pragmatik zeminde ispatlamamaktadır: mitin modern insanla bağdaşması gerektiği. Aksine, tıpkı Bultmann gibi o da haklılığı konusunda bastırmakla yetinmektedir ve bu baskı onun sıradaki iddiası, yani mitin asıl anlamının sembolik olduğudur: "Ne zaman bir mit edebi açıdan alındıysa, manasının saptırıldığı kabul edilmelidir..." (1959, 27). Campbell ve Bultmann'ın her ikisi için de, mit ile bilim arasındaki çelişki, yahut olası çelişki, mitin yeniden yorumlanması için haklı bir sebep değil, bir fırsat sunmaktadır. Haklı sebep ise, bizzat mitin tabiatıdır.

Campbell ile Bultmann arasındaki önemli bir fark, Campbell'in mitin hakiği tabiatının sembolik olduğunu kabul etmek için hiçbir haklı sebep sunmamasıdır. Sembolik okumayı haklı çıkarmak için mitin asıl anlamına meyiletmek başka, sembolik okumayı hakikat olarak göstermek başkadır. Bultmann'ın, özel olarak kendi İncil tefsiri için gösterdiği haklı sebepler pek ikna edici değildir, lakin en azından kendisi bir şeyler ortaya koymaktadır. Campbell ise hiçbir şey sunmamaktadır. Bir kez daha iddiasını olduğu gibi ortada bırakmaktadır.

Campbell, mitin anlamının sembolik olduğu yönündeki iddiasını haklı gösterebilseydi bile, mitin özel sembolik anlamının psikolojik olduğu yönündeki diğer iddiasını da haklı göstermesi gerekecekti. Campbell burada Bultmann gibidir, ondan farklı değildir. Bultmann, ikna edici olsun ya da olmasın, mitin anlamının sembolik olduğuna dair iddialar öne sürüyor olabilir, ancak mitin sembolik manasının kendi düşüncesine göre varoluşsal olduğuna dair hiçbir iddia öne sürmemektedir. Campbell da aynıını yapmakta, sadece mitin sembolik manasının psikolojik olduğunu belirtmekle yetinmektedir: "Gerçi bu hikayeler tarihi gerçeklerin bildirileri değil, sadece tarihe yansıtılmış olan hayali epizotlar olarak yorumlandığında... kazanç belir-

gin hale gelir; yani, yanlış olsalar ve hakiki tarihin kayıtları olarak görülmeleri reddedilse de, evrensel itibar gören böyle mitsel hayal gücü ürünleri aklın gerçeklerini temsil etmelidir..." (1972, 10).

Campbell mitin anlamının sembolik ve mitin sembolik anlamının psikolojik olduğu yönündeki iddiasını haklı gösterebilseydi bile, mitin özel psikolojik manasının Jungçu olduğu yönündeki bir başka iddiasını da haklı göstermesi gerekecekti. İşin aslı, en başta alıntılanan uzun pasajda Campbell, mitin psikolojik manasının Jungçu olduğunu açık açık söylememektedir. Bunun yerine, Freud'un mitte bulduğu olumsuz manayı Jung'un bulduğu olumlu mana ile karşılaştırmaktadır. Freud, kendince miti, bastırılmış cinsel arzuların kılık değiştirmiş biçimde doyurulması olarak açıklamaktadır. Jung ise aksine, miti tanımamış ruhsal arzuların gizli ifadesi olarak görmektedir. Bununla birlikte, açıkçası Campbell'in mit fikri Jung'unkine çok benzemektedir. Her ikisi için de mitler yalnızca Freud'un belirttiği gibi dünyadan ziyade insanı ilgilendirmekle kalmaz, aynı zamanda insanın ruhsal yanını da ilgilendirir ve hayata anlam katar.

Campbell bazen Jung'un mit yorumuna neredeyse açık açık destek vermektedir. Örneğin, kendi mit yorumunda mitleri arketipler ya da evrensel modeller olarak adlandırırken, "Bunları en iyi ele alan, en iyi tarif eden ve en iyi yorumlayan psikolog, Carl Jung'dur..." demektedir (1972, 216). Sadece The Portable Jung (Campbell, 1971), Eranos-Jahrbücher'den yazılar ve Heinrich Zimmer'in yazılarındaki editörlüğüne bakılırsa Campbell muhtemelen Jungçu gibi görünecektir. Yine de, yapılan alıntıda olduğu gibi genellikle Jung'la ittifak kurmak yerine onu övmek suretiyle, sürekli olarak Jung ile arasına mesafe koymaktadır.

Sınırlı da olsa, Campbell'in Jungçu duruşu ifşa edilmekten ziyade haklı sebepler gerektirmektedir. Neden Jungçu

bir mit yorumu, gayet göze batacak şekilde Freudçu bir yoruma tercih edilmektedir? Campbell'e göre Freud'un yorumu yetersizdir ve yetersiz olmasının sebebi de mitin inananlar için anlamını göz ardı etmesidir:

Çalışır vaziyetteki hiçbir mitolojik sistem, kendisini oluşturan evrensel imgeler esasında açıklanamaz. Bu imgeler büyük ölçüde, daha yeni gözden geçirdiğimiz ve sadece mitin hammaddesinden meydana gelmiş olanlar kadar çocukça işaretlerden geliştirilmişlerdir. İnsan ruhunun enerjilerini mitolojik kontekste taşımakta ve bunları, sembollerin ruhu küçük Oedipus'un neşe ve hüznü, arzuları ve korkularına geri çağırarak geçmişe yönelik bir çağrı olarak değil,... daha ziyade enerjileri serbest bırakıp yetişkinliğin tecrübe ve performansı alanına yönelten unsurlar olarak görev yaptığı tarihi toplum göreviyle bütünleştirmektedirler. (1959, 91)

Başka bir deyişle, Freud'un miti çocukça cinsel kökenlerine indirgemesi, onun inananlar için taşıdığı olgun ruhsal anlamı için geçerli değildir.

Tartışmasız Freud, Jung'un aksine, mitin inananlar için taşıdığı olgun ruhsal anlamı göz ardı etmektedir; gerçi anlam hem Jung, hem de Freud için bilinçaltındadır. Bununla birlikte, Campbell'in göz ardı ettiği mesele, mitin olgun ruhsal anlamının gerçek anlamı olup olmadığıdır. Campbell bunun böyle olduğunu düşünüyor olabilir, ancak öyle olduğunu ispat etmesi gerekir. Yine burada da iddiasını öylece ortaya atmamalıdır. Freud'un teorisini çürütmesi lazımdır.

Ne var ki, tıpkı Jung'un diğer bütün rakiplerinin teorilerine yaptığı gibi bunu da inkar etmektedir. Hepsinin de mitin anlamını evrensel olmaktan çok, kendi çağ ya da toplumlarına has olarak gördüğünü söylediği tarihçiler ve antropologların teorilerini inkar etmektedir. Mitin anlamını evrensel, ancak edebi olarak kabul eden teorileri, örneğin is-

mini vermemekle birlikte Eliade'nin (1954, 1963) teorisini inkar etmektedir. Mitin anlamının evrensel ve sembolik olduğunu, ancak psikolojik olmadığını kabul eden teorileri de, mesela Edward Taylor (1871), Bultmann ve Claude Lévi-Strauss'un (1955, 1969-73) teorilerini inkar etmektedir. Campbell'in Jungçu yorumu tabii ki doğru olabilir, ancak bunu, alternatif teorilerin yetersiz, Jung'un-kinin ise yeterli olduğunu kanıtlamak suretiyle ispatlaması gerekmektedir.

Yine de Campbell, sadece özel olarak kendi Jungçu mit yorumu üzerine değil, aynı zamanda yorumu ne olursa olsun, miti yorumlama hususundaki kendi genel kapasitesi üzerine bir iddiada daha bulunmaktadır. Mit üzerine ömrü boyunca yaptığı kıyaslamacı çalışmanın, kendisine miti anlamak için hem gerekli, hem de yeterli bir perspektif kazandırdığını öne sürmektedir: "Kanaatim, dünyanın farklı yöreleri ve değişik geleneklerden birçok miti karşılaştırmak suretiyle, bunların gücü, kaynağı ve muhtemel manasını anlamak mümkün olabilir" (1972, 24). Özellikle arketiplerden bahsederken, daha da cesurca, "Bir mitoloji öğrencisi olarak bütün hayatım boyunca bu arketipler üzerinde çalıştım ve diyebilirim ki, bunlar gerçekten de mevcuttur ve bütün dünyada birbirinin aynıdır" demektedir (1972, 216).

Dünya çapında bir olgu üzerine yapılan çalışmanın olgunun anlamının anahtarını kazandırıyor olması kıyaslamacıların standart görüşüdür, ancak mantıksız bir görüştür. Bir olgu üzerinde yapılan çalışmanın kendisinin, o olgunun manasını ortaya çıkardığını söylemek, bunun olgu içerisinde var olduğunu ve keşfedilmeyi beklediğini açıklayan teoriyi kabul etmeyi gerektirir. Aksi takdirde, olgu üzerine yapılan çalışma tek başına bir sonuca bağlanmayacaktır. Bununla birlikte, gerçekte bir olguyu açıklayacak farazi bir hipotez öne sürülür ve sınanır. Olgudan hipotez türetil-

mez, kaldı ki imtiyazlı erişim hakkındaki kıyaslamacı iddiada kabul edildiği gibi kendiliğinden doğrulansın.

Campbell'in ortaya koyduğu kıyaslamacı prosedürün mantıksızlığını göstermenin birçok yolu vardır. Birincisi, bütün dünyadan mitlerin toplanması, mitin anlamının evrensel olduğunu kabul etmeyi gerektirir. Campbell'e göre mitler üzerine yaptığı dünya çapındaki araştırmanın bunların manasını açığa çıkardığını iddia etmek, esas sorunun cevabını aramaktır: anlamlarının evrensel olup olmadığı. Ona göre buna cevaben mitler arasındaki evrensel benzerliklere yönelmek de aynı soruya yanıt aramaktır ve bu soru, bu benzerliklerin mevcut olup olmadığı değil, bunların farklılıklardan ziyade mitin anlamını barındırıp barındırmadıklarıdır.

İkincisi, diğer kıyaslamacıların mitler üzerinde yaptıkları dünya çapındaki araştırmalar, Campbell'inkilerden tamamen farklı teoriler meydana getirmiştir; mesela Eliade, Tylor, Lévi-Strauss ve Freud'un teorileri. Mitler üzerine yapılan titiz çalışma, yahut farzen titiz çalışma, çeşitli ve çoğu kez birbirine uymayan teoriler ortaya çıkardığından dolayı, bu yol açıkça görüldüğü üzere hakikati ortaya çıkarmaya yeterli değildir. O halde, dünya çapındaki mit çalışması, doğru mit teorisini kesin olarak ortaya koymak için gerekli olmayabilir, ancak aynı zamanda kesinlikle yetersizdir. Dahası, aynı genel kaynaklardan bu kadar çok sayıda farklı teorisinin çıkarılması, ortaya konan teorilerin türetilmiş değil, empoze edilmiş olduklarını göstermekte, hatta belki de kanıtlamaktadır.

Üçüncüsü, rakip teorilerin varlığı bir yana, Campbell'in kendi teorisi bile sadece mitler çalışmasından türetililecek neticeleri fazlasıyla aşmaktadır. Bizat mitler, kendi anlamlarının sadece evrensel değil, aynı zamanda sembolik, psikolojik ve Jungçu olduğunu da ortaya koymamaktadır. Campbell, mitler üzerine ömür boyu yaptığı çalışmanın kendi-

sini arketiplerin var olduğuna ina ettiği- ni söylemektedir. Ancak elbette ki mitler çalışmasının kendisi, evrensel benzerlik- lerin varlığını ancak edebiyat, öykü dü- zeyinde ortaya koymaktadır. Bunların sembolik, psikolojik ve ruhsal doğasını, Jungçu “arketipler” manasında açıkla- mamaktadır. Bunu sadece tahminler açıklamaktadır ve tahminler çalışmanın önüne geçmektedir.

Son olarak, yalın haliyle mitler ça- lışması sonuç olarak sadece ve sadece Campbell’in teorisini vermiş olsaydı bile, kendisinin hala bunu sınamak suretiyle doğrulaması gerekecekti. Ne var ki ken- disini, teorinin bizzat mitlerden türediğini öne sürmekle kalmamakta, kendi kendi- ni doğruladığını da iddia etmektedir. Karşı teorilerin mevcudiyeti, sadece bu- nu doğrulamanın gerekli olmasını sağla- maktadır.

Mitin anlamının evrensel, sembo- lik, psikolojik ve Jungçu olduğunu öne süren Campbell, son iddiasına doğru, bu şekilde anlaşıldığı takdirde mitin bilim- le uyumlu ve dolayısıyla çağdaş insan nezdinde makul olduğunu savunmakta- dır. Campbell için mit gerçekten de dün- yadan ziyade insan hakkında olduğu gi- bi, bilime de zıt değildir ve bu nedenle muhtemelen onunla uyumludur. Ancak mit, insanın ruhsal tarafıyla alakalı ol- duğu gibi, bilimsel güvenilirliği de zayıf- tır.

Bununla birlikte, Campbell’in teori- sinin bilimsel açıdan kabul edilebileceği- ni farz edelim. Nihai iddiası, mitin doğ- ru anlaşıldığı takdirde sadece çağdaş in- sanın gözünde kabul edilebilir olduğu değil, aynı zamanda kabul edildiği tak- dirde hayata anlam kattığı ve böylelikle modern toplumun yüz yüze olduğu kar- gaşayı sona erdirebileceğidir. Sosyal hu- zursuzluğun sebebinin insanın anlam- sızlık içinde olmasının gerektiği ve hatta olabileceği nasıl belli değilse, bunun çö- zümünün anlamı geri kazanmak olması gerektiği, yahut daha da önemlisi, olabi- leceği de aynı şekilde belli olmaktan

uzaktır. Campbell, Eliade ve Bronislaw Malinowski (1926) gibi miti edebi yön- den, dünyanın bir açıklaması ve hatta ispatı olarak almış olsaydı, bunun top- lumsal problemleri çözme kapasitesini kavramak daha kolay olurdu. Bununla birlikte, kendisi mitin sembolik oldu- ğunda ısrar ettiğinden ve dış gerçeklikle ilişkili olduğunu tümüyle inkar ettiğin- den dolayı, mit ile mitin hafifletmesi ge- reken sorunlar arasındaki uçurum, de- rinliğini korumaktadır.

Buraya kadar yazılanları özetler- sek, Campbell mit hakkında birçok ce- sur iddia ortaya atmakta, ancak bunlar- dan herhangi birini doğrulamamaktadır. Doğru anlaşıldığı takdirde, mitin mo- dern toplumdaki kargaşaya panzehir olacağını belirtmekte, fakat modern top- lumdaki kargaşanın görülmemiş düzey- de olduğunu; modern toplumun kargaşa içinde olmasının, çağdaş insanın hayatı anlamsız bulmasından kaynaklandığını; çağdaş insanın hayatı anlamsız bulma- sının, mitlerinin olmamasından kaynak- landığını; mitlerin tek başına hayata an- lam kazandırdığını; çağdaş insanın mit- lere sahip olmamasının, bilime inanma- sının bunları edebi düzeyde kabul etme- sini engellemesinden kaynaklandığını; bununla birlikte mitin gerçek anlamının edebi değil, sembolik olduğunu; mitin sembolik anlamının psikolojik olduğunu; mitin psikolojik anlamının Jungçu oldu- ğunu; mitin bu şekilde anlaşıldığı tak- dirde bilimle uyuştuğunu ve dolayısıyla çağdaş insan tarafından kabul edilebile- ceğini; ve son olarak, kabul edilmesi ha- linde mitin hayata anlam kazandırdığını ve böylelikle modern toplumdaki karga- şayı dindirebileceğini ispatlayamamak- tadır. Campbell, tezler yerine sözler öne sürmektedir.

Campbell’in dogmacılığı kadar, hat- ta daha da usandırıcı bir diğer husus, bunu bizzat ihlal etmesidir. Mitin anla- mının sembolik olduğu yönündeki ifade- sini hiç desteklememekte, ancak bu sembolik mananın, hangi hususi psiko-

lojiyle ilgili olursa olsun psikolojik olduğu yönündeki tutarsız görünen ifadesini pekala desteklemektedir. Sunduğu kanıtlar yazılarının hepsinde, çoğu zaman da aynı kitap içerisinde yer aldığından, düşüncesindeki hiçbir değişiklik bunlardan sorumlu olamaz.

Bir yandan Campbell sürekli olarak, girişteki alıntıda olduğu gibi, mitin asıl anlamının psikolojik olduğunu bildirmektedir. Miti anlamak, konusunun dünya değil, insan; insanın şuuru değil, bilinçaltı olduğunu kabul etmek demektir:

Çünkü mitler tarihsel değildir. Bu kadarı açıktır. Bundan dolayı, dışarıda olup bitenlerden değil, hayalgücünün temalarından bahsederler... Kısaca, bu kutsal masallar ve bunların imgeleri, ruhun günışığı altındaki normal şuurun bilmediği meskeninden bilinçli zihne gönderilen mesajlardır ve zaman ve mekan içerisinde vuku bulan olaylara istinaden yazıldıkları düşünülerek okundukları takdirde... yanlış okunmuş olacaklar ve güçlerinden faydalanılamayacaktır... (1972, 24)

Mitin anlamını psikolojik olarak kabul ederken Campbell, mananın sadece dışsal olmaktan ziyade içsel olduğunu değil, aynı zamanda hususi olmaktan ziyade evrensel olduğunu da düşünmektedir. Bundan dolayı, manasının tarihçi ya da antropologlar tarafından anlaşılabilmesine karşı çıkmaktadır:

Mitolojik arketiplerin... bu kültürel çevrelerin sınırlarını aşip geçtiği gerçeğini gözden kaçırmamak en üst düzeyde önem taşımaktadır... Mısır, Aztek, Hottentot ve Çeroke canavar avcıları (mitlerdeki) arasındaki farklar arasında ne kadar kıl kırk yarılırsa yarılısın, buradaki asıl meselenin tarihi ya da etnolojik değil, psikolojik, hatta biyolojik olduğu, yani kültürel usuller fenomenolojisinden önce geldiği gerçeği gizlenemez; aynı şekilde, hiçbir akademik jargon ya da yöntem, basit tarihçi veya antropologun meseleyle ilgileniyormuş gibi görünmesini sağlayamaz. (1969, 47-48)

Öte yandan Campbell defalarca, mitin anlamının ya evrensel, ya da hususi olduğunu, bu durumda tarihçi ya da antropologun bu anlamlardan birinin sırrına erebileceğini söylemektedir:

Bundan dolayı, her türlü mit ya da ayini ya insan doğasında neyin kalıcı ya da evrensel olabileceğine dair bir ipucu (bu durumda işin psikolojik, hatta belki de metafiziksel yönü vurgulanmalıdır), ya da diğer taraftan söz konusu halkın yerel ortam, zemin, tarih ve sosyolojisi-ne bağlı bir fonksiyon olarak düşünebiliriz (bu durumda ise yaklaşımımız etnolojik ya da tarihsel olacaktır). (1959, 461)

Bazen Campbell, mitin ancak hem hususi, hem de evrensel olarak anlaşılabilceğini söylemektedir (1959, 462). Hatta doğrudan “belli bir tarih alanından soyutlanmış, ‘İnsan’ diye bağımsız bir insan psikolojisi... diye bir şey yoktur” şeklinde ifadelerle yer vermekte olup (1969, 104), bu da halihazırda yer vermiş olduğumuz iddiasından oldukça geniş açılı bir sapmadır ve aynı kitabında şöyle bir ifade de yer almaktadır: “hiçbir akademik jargon ya da yöntem, basit tarihçi veya antropologun meseleyle ilgileniyormuş gibi görünmesini sağlayamaz” (1969, 48).

O halde Campbell nasıl genel olarak mitin anlamını tarihi ya da antropolojik olmaktan ziyade psikolojik olarak görüyor ve bir yandan da bazen bu anlamın psikolojik olmanın yanında tarihi ya da antropolojik de olduğunu kabul ediyorsa, aynı şekilde genel olarak mitin anlamını metafiziksel olmaktan ziyade psikolojik olarak görmekte, ama bir yandan da bazen bu anlamın psikolojik olmanın yanında metafiziksel de olduğunu da kabul etmektedir. Bir yandan mitin edebi açıdan okunmasını reddi her türlü dışsal anlamın reddini teşkil etmektedir. Ancak, örneğin “mitolojiler insan ruhundan gelip insan ruhuna döner” ve “iradesinin derinliklerine ciddi ciddi dalan herkes, aslında kendine yö-

nelik referansları yeniden keşfeder” (1972, 266) dediğinde, kesinlikle mitin manasının sadece psikolojik olduğunu ima etmektedir.

Diğer yandan Campbell birkaç defa, mitin manasının hem psikolojik, hem de metafiziksel olduğunu söylemektedir. Diğer bir deyişle mit, sadece insana değil, dünyaya da dairdir:

Böylece, bize ulaşan mitolojik eserlerin değerini tam olarak kavramak için, sadece bilinçaltının belirtileri değil... aynı zamanda, insanlık tarihi boyunca bizzat insan fiziğinin biçimi ve sinir yapısı olarak sabit kalmış olan bazı ruhsal ilkelerin kontrollü ve kasıtlı ifadeleri de olduklarını anlamamız gerekir. Kısaca açıklamak gerekirse, evrensel doktrin dünyadaki bütün görünür yapıların (tüm nesneler ve varlıklar), bunlara kaynak teşkil eden... ve eninde sonunda dönmek zorunda oldukları evrensel bir gücün sonuçları olduğunu öğretir. (1949, 257)

Bu nedenle mit, sadece aksi takdirde varsayılacağı gibi insan bilinçaltında değil, aynı zamanda bizzat gerçekliğin görünmez özünde de kendini göstermektedir.

Miti tarihi ya da antropolojik olmaktan ziyade psikolojik bir olgu, psikolojik olduğu gibi tarihi ve antropolojik de olan bir olgu, metafiziksel olmaktan ziyade psikolojik bir olgu ve psikolojik olduğu gibi metafiziksel de olan bir olgu şeklinde gösteren Campbell, ilave bir çift görüş sunmaktadır: hiçbir doğru mit yorumunun mevcut olmadığı ve daha farklı olarak, mitin bütün yorumlarının aynı ölçüde doğru olduğu.

Mitlerin yorumlanması için hiçbir nihai sistem yoktur ve hiçbir zaman da böyle bir şey mevcut olmayacaktır. Mitoloji, tanrı Proteus gibidir... (1949, 381)

Mitoloji, modern anlayış içerisinde tabii dünyaya izahat getirmek için ilkel, boş bir gayret (Frazer); tarih öncesi zamanlardan kalma, sonraki çağlarda yanlış anlaşılmalı olan bir şiirsel fantezi

ürünü (Müller); bireyi gruba uygun biçimde şekillendirmek amaçlı bir alegorik eğitim deposu (Durkheim); insan ruhunun derinliklerindeki arketipsel güdülerin belirtileri olan bir grup rüyası (Jung); insanın en belirgin metafiziksel düşüncelerinin geleneksel vasıtası (Comaraswamy) ve Tanrı'nın Çocuklarına İfşası (Kilise) olarak yorumlanmıştır. Mitoloji bunların hepsidir. Çeşitli hükümler, hüküm verenlerin bakış açılarına göre belirlenir. (1949, 382)

Şayet mitin hiçbir nihai yorumu mevcut değilse ve bütün yorumlar aynı ölçüde doğru ise, bu durumda herhangi bir yorumun savunusu, yalnızca savunan kişinin taraflılığını yansıtır. Bundan dolayı Campbell'in Jungçu bir yorumu savunması, artık zannedilebileceği gibi mitin tek doğru anlamının değil, yalnızca onun kişisel tercihinin bir ifadesidir.

Campbell'in mitin anlamı hakkındaki ifadeleri birbirine zıt ya da en azından birbirini doğrular nitelikteyse, mitin sebebi ve işlevi hakkındaki ifadeleri de çelişmektedir. Campbell, mitin sebebine dair en az beş farklı açıklama sunmaktadır. Campbell'e göre mit, şunların bir ürünüdür: 1) ölüm korkusu (1972, 20); 2) toplumun tecrübesi (1972, 20-21); 3) dünyanın tecrübesi (1972, 21-22); 4) toplum içerisinde üretilmiş işaretlerin izleri (1959, bölüm 1-2; 1972, 44-45, 216-221); ve 5) ortak bilinçaltındaki kalıtsal arketipler (1972, 216-217). Mitin bu sebepleri birbirine uyumlu değil, ancak süreksizdirler.

Aynı şekilde Campbell, mitin işlevi üzerine de en az altı farklı açıklama sunmaktadır. Campbell'e göre mit şu amaçlara hizmet eder: 1) toplumu savunmak (1970, 140-141; 1972, 8-9, 222; Kisly 1976, 72); 2) insanı toplumla bütünleştirmek (1959, 466-467; 1972, 8-9); 3) insanı dünya ile bütünleştirmek (1943, 59, 83; 1970, 138-140; 1972, 221; Kisly 1976, 72); 4) dünyaya açıklama getirmek (1970, 140; 1972, 221; Kisly

1976, 72); 5) insanın yaşam krizlerine göre kendini ayarlamasını sağlayan, toplum içinde üretilmiş işaretleri aktarmak (1949, 10-11; 1959, bölüm 1-2; 1969, 52-59; 1970, 141-142; 1972, 219, 222; Kisly 1976, 72); ve 6) ortak bilinçaltından gelen mesajları içermek (1972, 13, 24). Bu işlevlerin çoğu, Campbell'in saydığı sebeplere, aralarındaki farklılık da bu sebepler arasındaki farklılığa karşılık gelmektedir.

Campbell mitin bu çeşitli sebep ve işlemlerinin doğru olduğunu, ortaya koyduğu değişken anlamların doğru olduğunu ispatladığından daha fazla ispatlamamaktadır. İfadelerini tezlere değil; Doğu'dan Batı'ya, ilkel toplumlardan çağdaş toplumlara, sanattan dine her türden kültür ve bilim dalından alınmış örneklerle dayandırmaktadır. Yine de, örnekler ne kadar etkileyici olursa olsun, yeterli değildir. Yer verdiği her örnek, keyfi olarak reddettiği diğer usullerden bir ya da daha fazlası kullanılarak; sembolik olmaktan ziyade edebi açıdan, psikolojik olmaktan ziyade sosyolojik açıdan, ruhsal olmaktan ziyade cinsel açıdan, evrensel olmaktan ziyade hususi olarak, pekala yorumlanabilmektedir. Özetle Campbell, bütün ömrünü mite adanmış biri olarak, kendi mit yorumunun doğru olduğunu henüz ispatlamış değildir.

KAYNAKLAR

- Bultmann, Rudolf (1953), "New Testament and Mythology, In Kerygma and Myth: A Theological Debate, ed. Hans Werner Bartsch, trans. Beginald H. Fuller, vol. 1, 1-44, London.
- , (1958), *Jesus Christ and Mythology*, New York.
- Campbell, Joseph, (1943), *Commentary to Where the Two Came to Their Father: A Navaho War Ceremonial Given by Jeff King, recorded by Maud Oakes*, Bollingen Series no. 1, 51-84 New York.
- (1944), *A Skeleton Key to "Finnegans Wake"*, with Henry M. Robinson, New York.
- (1946-55), *Edited the works of Heinrich Zimmer: Myths and Symbols in Indian Art and Civilization*, Bollingen Series no. 6 New York 1946, *The King and the Corpse*, Bollingen Series no: 11 New York, 1948. *Philosophies of India*, Bollingen Series no. 26, New York, 1951. *The Art of Indian Asia*, Bollingen Series no. 29, New York 1955.
- (1949), *The Hero with a Thousand Faces*, Bollingen Series no. 17, New York.
- (1952), *Edited The Portable Arabian Nights*, New York.
- (1954-68), *Edited Papers from the Eronos Yearbooks*, Trans. Ralph Manheim, Bollingen Series no. 30, vol. 1, *Spirit and Nature*, New York, 1954, Vol. 4, *Spiritual Disciplines*, New York, 1960, vol. 5, *Man and Transformation*, New York, 1964, vol. 6, *The Mystic Vision*, Princeton, N.J., 1968.
- (1959-68), *The Masks of God*, vol. 1, *Primitive Mythology*, New York, 1959, vol 2, *Oriental Mythology*, New York, 1962. vol. 3, *Occidental Mythology*, New York, 1964, vol. 4, *Creative Mythology*, New York, 1968.
- (1969), *The Flight of the Wild Gander: Explorations in the Mythological Dimension*, New York.
- (1970), *Edited Myths, Dreams, and Religion*, New York.
- (1971), *Edited The Portable Jung*, New York.
- (1972), *Myths to Live By*, New York.
- (1974), *The Mythic Image*, Bollingen Series no. 100, Princeton, N.J. Clarke, Gerald, 1972, "The Need for New Myths", *Time* 99, no. 3, 50-51.
- Douglas, Mary, (1966), *Purity and Danger*, London.
- (1970), *Natural Symbols*, London.
- Eliade Mircea, (1954), *The Myth of the Eternal Return*, Trans. Willard R. Trask, Bollingen Series no. 46, New York.
- (1959), *The Sacred and the Profane*, Trans. Willard R. Trask, New York.
- (1963), *Myth and Reality*, Trans. Willard R. Trask, New York.
- Kisly, Lorraine, (1976), "Living Myths: A Conversation with Joseph Campbell", *Parabola* 1. no. 2, 70-81.
- Levi-Strauss, Claude, 1955, "The Structural Study of Myth", *Journal of American Folklore*, 68, 428-44.
- (1969-73), *Introduction to a Science of Mythology*, Trans. John and Doreen Wrightman, vol. 1, *The Raw and the Cooked*, New York, 1969, vol. 2, *From Honey to Ashes*, New York, 1973.
- Malinowski, Bronislaw, (1926), *Myth in Primitive Psychology*, London.
- Smith, William Robertson, (1889), *Lectures on the Religion of the Semites*, Edinburgh.
- Tylor, Edward B., (1871), *Primitive Culture*, 2 vols, London.